

Cozzens: gentlemannen och samhället

DA James Gould Cozzens betecknas som moralist är det självfallet inte fråga om en moralism som innefattar glödande förkunnelse för originella eller revolutionära värderingar. Men han är i sina samhällsromaner ständigt upptagen av hur man bör handla, och i den mån det kan talas om besatthet hos denne analysens och precisionens man gäller det problem om människans förhållningssätt till andra människor och till de enheter och organisationer som omsluter oss. Väsentligen kan den hållning han härvid företräder kallas en gentlemannamoral på konservativ grund. Rättsinlighet, hederlighet och plikt känsla hör till de svala dygder som framhävs; i själva orden ligger en viss konventionalism, ty dessa ord förutsätter att rätt, heder och plikt är välkända och erkända ting, att svärigheterna mindre ligger i normernas fixering än i deras praktiska tillämpning.

Men de uttryck jag här begagnat har en felaktig bismak av

James Gould Cozzens.

soldatanda och byråkratism. Gentlemannaidealet är vidare mildare och mera nyanserat än som anges av dessa kärva honnörsord. Det omfattar en belevnhet, som i Amerika på grund av slitningar mellan religioner, nationaliteter och raser blir invecklad och påkostande; det är så många ord som måste undvikas, så många reflexioner som måste undertryckas. Det omfattar en anspråkslöshet, åtminstone av yttre art, som utesluter självhävdelse och allt slags "livsmannaskap". Typisk Cozzens är en dialog i "Ask me tomorrow" (1940), den enda av Cozzens romaner som har tydliga självbiografiska inslag. En dam talar med förtjusning om katedralen i Chartres. Den unge man som synes representera författaren blir först irriterad; man kan knappast beundra Chartres utan att verka deltagare i en sällskapsresa till Paris på sju dagar. Han svarar därför som en av Potters lifemen med att tala om "en egenartad katedral i Angers". Den oskyldiga damen svarar: "Tänk vad ni vet mycket om Frankrike." Då blir den unge mannen generad och spelar okunnig och oerfaren; "jag avskyr dessa människor som alltid känner till någonting underbart vid sidan av allfarvägen, en plats där blott några förfinade andar som de själva någonsin har varit".

Cozzens stannar inte i dessa triviala regioner. De människor som klart företräder hans ideal är inte

bara hederliga gentlemen, utan också ordnare av kaos eller vise män. Den främste av dem är överste Ross i "Guard of honour". Hans verksamhet går utöver hederns, rättens och pliktens ramar. Han vill säkra den ständigt hotade ordningen, trygga samhällets bestånd och utveckling genom att finna kloka förmedlande lösningar, även om rätten eller åtminstone lagen en liten smula trädde för nära. Han vill lugna de oroliga, uppmuntra de räddhågade, skapa förtröstan, fördragssamhet och samarbete för att "enheten" — det väldiga utbildningslägret i Florida — skall förbli enhet och kunna göra sin insats i en ofrånkomlig strid mot barbariet. Denne Cozzens statsman har ingen likhet med diktatorer eller eljest med politiska ledare av modern typ. Han är tvärtom deras medvetna motsats. Inga stora paroller, inga maner, inte ens — och det är det avgörande — någon passionerad idealism för mål utanför den omedelbara och oundvikliga uppgiften. Överste Ross drömmer inte om nya himlar och en ny jord, utan anstränger sig för att hålla den befälhavande generalen, ett militärt geni med inslag av galenskap, inom förnuftets gränser och att tillse att inte tvisterna, oviljan, dumheten och trögheten skadar den stora mekanism han arbetar i. Han och hans kamrater i andra Cozzens arbeten,

gamla, trötta, erfarna män med saklig inriktning och begränsat perspektiv, erinrar om Platons filosofer — enligt den mjuka tolkningen — och om desillusionerade politiska förvaltare av typen Salisbury, Baldwin och Poincaré. De är den liberala konservatismen i arbete.

Dessa män är inte överlägset begåvade; det är det goda omdömet, det goda handlaget, den goda viljan som utmärker dem. De är inte självsäkra, tvärtom, de pinas av osäkerhet, misströstan, fåfånglighetskänsla just så mycket som är möjligt, då man ändå måste handla. På kvällen efter en svår dag ligger överste Ross och hans hustru och pratar om sin oro för sonen som är stridsflygare i England, om dagens mödor, om kriserna i lägret. "Vad tjänar det till?" säger Ross hustru, "man arbetar och strävar och allt slås i spillror." "Jag är en gammal man", svarar översten, "och ju äldre jag blir, desto mindre vet jag och desto sämre sköter jag mig... Jag har inte sett någon i dag som inte på ett eller annat sätt burit sig tarvligt åt. Jag är säker på min sak; de få som tycktes mig vara anständiga verkade så, det förstär jag nu, bara därför att jag inte visste något om dem. Och det är självfallet att jag också, i varje situation, var tarvlig." — "Jag vet" svarade Mrs Ross. Hon flyttade sitt huvud så att det vilade mot hans axel. "Låt oss inte tala mera om det."

Denna episod vittnar även om andra i Cozzens panorama viktiga ting. Dels om en tendens till självförakt (kombinerad med förakt för alla andra) som tyder på en längtan till godhet och frälsning av vad som åtminstone i utspädd mening kan kallas religiös natur. Dels om tron att åtminstone ett samhälle kan bli en oförstörbar och ständigt blommande enhet: det lyckliga äktenskapet. Några av Cozzens äktenskapsskildringar har samma värme och storhet som Wilhelm Mobergs berättelse om Karl Oskar och Kristina. Det är den liberala konservatismen i fulländning och ro.

De personer som i Cozzens romaner företräder gentlemannamoralen eller rent av visheten är nästan genomgående äldre herrar med hyggliga, men inte höga inkomster — advokater, domare, militärer — av engelsk eller skotsk härstamning, inskrivna i något av de socialt fina och utan hetspropaganda verkande kyrkosamfund: episkopaler, kongregationa-

listor, unitarier. Denna kategori framställs, därom kan man inte tveka, som Amerikas ryggrad och som väktare av en kultur vars geografiska utveckling och status kan betecknas med orden Jerusalem — Aten — Rom — England — Nya England. De är inte skapare, utan förvaltare, de upprätthåller, inte genom strid och agitation, utan genom stilla arbete i resignerad självrannskan en av inre och yttre fiender hotad livsform.

Detta förhållande är säkerligen den väsentliga orsaken till att Cozzens, enligt min mening med viss rätt, angripits som konservativ i ordets begränsade mening, som traditionalist och konformist, som förespråkare för en hierarki inom vilken rangordningen bestäms av social ställning och denna i sin tur påverkas av ras, nationalitet, religiös anknytning. Det synes mig omöjligt att läsa Cozzens böcker utan att observera en klar tendens i angiven riktning — vad man kan tveka om är om Cozzens själv alltid är medveten om tendensen.

Särskilt har Cozzens hållning till rasproblemet diskuterats. Cozzens skildrar negrer av vad som i USA kallas onkel Tom-typ, underdåniga, tjänstvilliga, nöjda med sin enkla roll, med tydligt medveten karikatyrmässig överdrift. Han skildrar också dugliga och framåtsträvande negrer med sympati och respekt. Men i stort sett framstår negrerna i hans romaner som underlägsna de vita, som i bästa fall omogna och lättleda, och särskilt i "Guard of honour" tycks han ta avstånd från tanken på en snabb integration. Bracher försvarar, om också litet tveksamt, Cozzens på denna punkt. Han framhåller, under hänvisning främst till Myrdals arbete, att negrerna i USA faktiskt är underlägsna och att Cozzens aldrig med ett ord antyder att denna underlägsenhet skulle bero på medfödda egenskaper, utan tvärtom utgår från att den bottnar i de sociala villkoren, i segregation, sämre uppfostran, lägre standard. Detta är riktigt, men vad man saknar hos Cozzens är varje antydning om bitterhet över läget, om iver att verka för en förändring. Det bestående försvaras inte, snarare tvärtom, men det betraktas med en vag och stillsam förhoppning om förbättring som står likgiltigheten nära.

Exemplen kunde mångfaldigas. Judarna och de från Sydeuropa inflyttade behandlas med överlägsenhet, och ibland skymtar oroande klichéer. Den kultur- och statsbärande klassen är anglosaxisk i de områden och organisationer som Cozzens berör, och intrycket förmedlas att denna klass är väl skickad att förvalta sin upp-

gift. Liksom nästan alla amerikaner av den härskande liberalkonservativa läran synes Cozzens helt godta en snabb ständsirkulation — det behövs blott en generation för att forma en gentleman — men han kräver prestationer som visar avancemangets rättmätighet; på liknande sätt betraktas "stammarna utanför lagen" som kapabla att genom utbildning och miljö smänningom fostras till likvärdighet och likställighet.

Att åldern inom vida gränser anses kvalificerande kan också utläsas ur romanerna. Det värdefulla är den erfarna vishet som inte längre över hövan oroas av något, och upprorisk ungdom måste då ses som en övergång till något högre; visheten kulminerar vid 60 eller 65 års ålder. Man kan även hos Cozzens finna satser som tyder på ett slags mannatro, en visserligen från opassande ostentation frigjord mannatro. Då Cozzens betonar skillnaderna mellan män och kvinnor förtjänar han visserligen kritik, men kan knappast anklagas för att på vanligt skojsarsätt framhäva dessa skillnader för att nedsätta kvinnorna. Han tycks, vilket alltid är betänkligt, tro en smula på manlig intelligens och kvinnlig intuition, men hans beundran för "intuitionen" är djup och äkta.

Det har talats om en elitteori hos Cozzens, och man har velat hos honom finna influenser från Calvins kallelslära och andra teologiska föreställningar. Jag skall inte gå in på dessa konstruktioner, som synes mig väl bräckliga, utan blott nämna att Bracher gör intressanta utredningar om Cozzens förhållande till både den amerikanske teologen Reinhold Niebuhr och hans svenske konkurrent Anders Nygren.

Den konkreta konservatism hos Cozzens som jag nu senast diskuterat kan förnekas eller försvaras på olika sätt. Det kan påstås att Cozzens helt enkelt söker ge en bild av en amerikansk miljö och dess åskådning. Denna tanke synes mig, som redan framgått av det föregående, vara ointressant eller ohållbar; den i det hela glorigerande bild av en viss miljö som Cozzens ger innebär åtminstone ett stycke identifikation. Viktigare är att Cozzens, även om hans främsta böcker kan betecknas som samhällsromaner, är inriktad på att analysera bestämda människors problem i relation till omgivningen. Det är inte miljön, inte frågan om dess upprätthållande eller förändring som i första rummet intresserar honom (liksom Henry James), utan de enskildas reaktioner till en såsom given och statisk betraktad miljö. Därmed följer konservatism och moralism.

Det lilla jag kunnat inhämta om Cozzens kan tjäna som bakgrund till hans verk och hållning — även om alla spekulationer om orsakssammanhang av denna art

är osäkra. Cozzens tillhör en "gammal" nyengelsk familj, gick igenom ett bra college och studerade några år vid Harvard. I motsats till Dos Passos, Hemingway och Faulkner var han för ung för att delta i första världskriget; under det andra tjänstgjorde han en tid som major utan att komma till fronten. Den växling mellan yrken, det bohemliv i dryckenskap och hor — jämte jakt, fiske och andra maskulina idrotter — den fattigdom som brukar höra till de amerikanska författarnas villkor har han inte känt. Han har, bortsett från inkallelsen under andra världskriget, tillbragt sitt liv utslutande med läsning och skrivning, bosatt i en liten stad i Nya England. Han är gift sedan 24 års ålder — med samma kvinna. Det är ett särpräglat liv för en stor amerikansk författare.

Det upproriska, våldsamma, subjektiva, besatta har en dominerande ställning i vår tids litteratur, inte minst den amerikanska; pikareskromanerna innebär en avledning, men inte en motström. Det totala engagemanget är huvudsaken, vare sig det gäller Guds, revolutionens, ångestens eller intighetens riddare. Oron är en dyrbar klenod, och att inte driva den till förtvivlan är blamtant för en skribent; även det vettlösa inger aktning om det sägs med fradga kring munnen. Det är begripligt att tiden påstås fordra en sådan litteratur, alltför begripligt; den självklara tanken är på väg att bli en dogm. Vid sidan av detta ädla och strålände tumult bör finnas plats för författare av Cozzens typ: den intelligenta och intellektuelle, skarpsynte och bildade, som är engagerad med måtta, reflekterar utan vildhet, lever icke utan oro, men inte heller aldeles utan ro.

HERBERT TINGSTEN

En tidigare artikel av Herbert Tingsten om "Cozzens liberala konservatism" var införd i *Dagens Nyheter* den 8 november.

En utrikesdebatt

under denna riksdag har önskats av regeringen, men på högerns begäran har man uppskjutit debatten till vårens riksdag, förklarar hr Erlander i Stockholms-Tidningen i går. Hr Hjalmarson har i ett meddelande till TT visat att dessa uppgifter från statsministerns sida är totalt felaktiga. Situationen är snarast motsatt den som statsministern angivit. Högern hade redan vid remissdebatten tänkt ta upp frågan om den svenska FN-delegationen, men uppskjutit sin aktion på hr Erlanders begäran. På samma sätt har statsministern lyckats förhindra en debatt i denna fråga i samband med diskussionen om de handelspolitiska problemen. Det är i själva verket uppenbart att regeringen velat undgå en debatt om hr Hjalmarsons uteslutande ur FN-delegationen, utan tvivel därför att denna åtgärd inte bara inom oppositionen, utan också inom vida kretsar inom det socialdemokratiska partiet anses vara ett svårt missgrepp och stå i strid med svenska demokratiska konventioner.

Ån en gång har alltså hr Erlander använt samma grepp som då meddelandet om hr Hjalmarsons uteslutande kom i september. Det mot hr Hjalmarson riktade beslutet kritiserades hårt; hr Erlander sva-

rade då att det var oppositionen, i första rummet högern, som önskade strid i frågan, trots att striden uppenbart berodde på att regeringen genom sitt handlingssätt mot hr Hjalmarson på ett enastående sätt kränkt en svensk demokratisk partiledare. I detta fall liksom i det nu föreliggande följdfallet dikteras statsministerns uppträdande tydligen av en taktisk finurlighet som inte skyggar för opålitlighet.